

**ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ
Γ' ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ
ΔΕΥΤΕΡΑ 25 ΜΑΪΟΥ 2015**

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ¹

Διδαγμένο κείμενο

Α1. Με αυτά λοιπόν τα μέσα εφοδιασμένοι οι άνθρωποι κατοικούσαν στην αρχή διασκορπισμένοι, πόλεις όμως δεν υπήρχαν· κατασπαράσσονταν λοιπόν από τα θηρία, γιατί ήταν από κάθε άποψη πιο αδύναμοι από αυτά, και οι τεχνικές γνώσεις ήταν βέβαια καλός βοηθός τους για την ανεύρεση της τροφής, όμως ήταν ανεπαρκείς στον πόλεμο με τα θηρία – γιατί δεν είχαν ακόμη την τέχνη για την οργάνωση πολιτείας, της οποίας μέρος είναι η πολεμική τέχνη – επιδίωκαν λοιπόν να συγκεντρώνονται και να σώζονται χτίζοντας πόλεις· κάθε φορά λοιπόν που συγκεντρώνονταν, αδικούσαν ο ένας τον άλλον, επειδή δεν είχαν την τέχνη για την οργάνωση πολιτείας, ώστε πάλι διασκορπιζόμενοι καταστρέφονταν. Ο Δίας λοιπόν, επειδή φοβήθηκε για το γένος μας μήπως χαθεί ολότελα, στέλνει τον Ερμή να φέρει στους ανθρώπους το σεβασμό και τη δικαιοσύνη, για να εξασφαλίσουν τάξη στις πόλεις και να αποτελούν δεσμούς που θα ενώνουν τους ανθρώπους με φιλία.

Β1. Στο πλαίσιο του μύθου η φωτιά αποτελεί το θεϊκό μερίδιο που είχαν την τύχη, χάρη στην παρέμβαση του Προμηθέα, να λάβουν οι άνθρωποι. Είναι θεϊκό α) γιατί το κατείχαν ως τότε μόνο οι θεοί, β) γιατί οι άνθρωποι το απέκτησαν με θεϊκή παρέμβαση του Προμηθέα, γ) γιατί, επιτρέποντας στον άνθρωπο να αναπτύξει πολιτισμό, του επέτρεψε κατά συνέπεια να αναγνωρίσει την ύπαρξη των θεών. Η πρώτη, με την έννοια της κορυφαίας, και άμεση συνέπεια του δώρου της φωτιάς, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα είναι ακριβώς η εμφάνιση της θρησκείας. Η φωτιά αλλά και οι τεχνικές γνώσεις, «έντεχνος σοφία», επέτρεψαν στον άνθρωπο να δημιουργήσει τεχνικό πολιτισμό, μεταβάλλοντας την όψη της φύσης, κατά κάποιο τρόπο σαν δημιουργός-θεός. Η μεταμορφωτική δύναμη του στοιχείου της φωτιάς θεωρούνταν αποκλειστικό κτήμα των θεών, δηλαδή στοιχείο της θεϊκής ουσίας και ένα από τα μυστικά της δύναμής τους. Η έννοια της φωτιάς ως δυναμογόνου φυσικού στοιχείου απασχολεί ήδη τον Ηράκλειτο (ἀεὶ ζῶν πῦρ). Έτσι, δημιουργήθηκε ένα είδος «πνευματικής», θα λέγαμε, συγγένειας με αυτούς.

¹ Οι απαντήσεις στηρίχτηκαν στο ψηφιακό βοήθημα του Υπουργείου Παιδείας study4exams.

B2. Στο απόσπασμα περιγράφονται οι δύο τελευταίες φάσεις της πολιτικής οργάνωσης των κοινωνιών. Αρχικά, το «οὔτω» αναφέρεται στο «**Προμηθεϊκό Στάδιο**», δηλαδή στη **δημιουργία υλικοτεχνικού πολιτισμού**:

- βωμοί καὶ ἀγάλματα θεῶν
- φωνὴν καὶ ὀνόματα
- οἰκῆσεις
- ἐσθῆτας
- ὑποδέσεις
- στρωμνὰς
- ἐκγῆςτροφὰς

Αρχικά οι άνθρωποι κατοικούσαν διασκορπισμένοι. Κινδύνευαν όμως από τα θηρία («Οὔτω δὴ παρεσκευασμένοι ...σκεδαννύμενοι διεφθείροντο»), τα οποία δεν μπορούσαν να τα αντιμετωπίσουν λόγω:

- α) της έλλειψης σωματικών δυνατοτήτων σε σχέση με αυτά,
- β) της έλλειψης κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης αλλά και της πολεμικής τέχνης, η οποία ,σύμφωνα με τον Πρωταγόρα, αναπτύσσεται μόνο μέσα στα πλαίσια μιας οργανωμένης κοινωνίας.

Έτσι, λοιπόν, προκειμένου να αντιμετωπίσουν αυτούς τους κινδύνους, αναγκάζονται να συγκεντρωθούν και να συγκροτήσουν τις πρώτες μορφές κοινωνίας, πράγμα που αποτελεί και το τελευταίο στάδιο εξέλιξης του πολιτισμού του ανθρώπου. Λόγω, όμως, της έλλειψης πολιτικής οργάνωσης άρχισαν να αδικούν ο ένας τον άλλον και να αλληλοσκοτώνονται, με αποτέλεσμα να βρεθούν και πάλι στην ίδια χαοτική κατάσταση .Η πολιτική τέχνη είναι συνώνυμο της οργανωμένης κοινωνίας, η οποία προϋποθέτει σταθερό τόπο κατοικίας, κοινή γλώσσα, την ύπαρξη θεσμών και νόμων, στρατού και στόλου, ηθών, εθίμων, παραδόσεων και ιδανικών, ανάπτυξη γραμμάτων και τεχνών, και γενικά την ανάπτυξη τεχνολογίας και πολιτισμού. Η πολεμική τέχνη αναπτύσσεται μόνο μέσα στα πλαίσια μιας οργανωμένης κοινωνίας, γιατί εκεί παρουσιάζεται για πρώτη φορά η ανάγκη να υπερασπιστούν οι άνθρωποι τα υπάρχοντά τους και τα τεχνολογικά και πολιτισμικά επιτεύγματά τους από κάθε είδους εξωτερικό εχθρό.

Το Στάδιο των δώρων του Δία: Η συγκρότηση πολιτικών κοινωνιών στη βάση ηθικών αρχών συνύπαρξης.

Ο Δίας, για να σώσει τους ανθρώπους από τον αφανισμό («Ζεὺς οὖν δείσας ...καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί»), αποφασίζει να τους προσφέρει *τὴν αἰδῶ* και *τὴν δίκην*. Έτσι, θα είναι δυνατή η συγκρότηση κοινωνιών και η περαιτέρω ανάπτυξη του πολιτισμού. Η ενέργεια αυτή του Δία δείχνει το ενδιαφέρον και τη φροντίδα του για τους ανθρώπους.

Αιδώς: είναι ο σεβασμός, το αίσθημα ντροπής του κοινωνικού ανθρώπου για κάθε πράξη που προσκρούει στον καθιερωμένο ηθικό κώδικα του κοινωνικού περιβάλλοντος. Η δράση της είναι ανασταλτική και αποτρεπτική και συμπίπτει με τη λειτουργία της ηθικής συνείδησης.

Δίκη: είναι το συναίσθημα της δικαιοσύνης, η έμφυτη αντίληψη για το δίκαιο και το άδικο, ο σεβασμός των γραπτών νόμων και των δικαιωμάτων των άλλων.

Χάρη στην αιδώ και στη δίκη εξασφαλίζεται η αρμονική συμβίωση μέσα στην πόλη, η συνοχή του συνόλου, η ισορροπία και η ευταξία («ἴν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί»). Με αυτές αναπτύσσονται μεταξύ των ανθρώπων σχέσεις φιλίας, συνεργασίας, αλληλεγγύης και αλληλοσεβασμού.

Ο Δίας στέλνει τα δώρα του στους ανθρώπους με τον Ερμή, ο οποίος προβληματίζεται («Πότερον...ὡς αἱ τέχναι νενέμηνται, οὕτω καὶ ταύτας νείμω;») αν πρέπει να δοθούν σε όλους τους ανθρώπους. Η ερώτηση του Ερμή τονίζει την επιτακτικότητα της απαίτησης του Δία.

Στο σημείο «εἷς ἔχων ἰατρικὴν πολλοῖς ἰκανὸς ἰδιώταις, καὶ οἱ ἄλλοι δημιουργοί» γίνεται αναφορά στη χρησιμότητα του καταμερισμού στην εργασία. Όσον αφορά, λοιπόν, τις τέχνες ο καταμερισμός είναι απολύτως απαραίτητος, διότι έτσι: α) εξυπηρετούνται καλύτερα οι πολίτες, αφού ένας τεχνίτης μπορεί να εξυπηρετήσει πολλούς πολίτες και β) υπάρχει δυνατότητα εμβάθυνσης και εξειδίκευσης σε κάθε τομέα, με αποτέλεσμα την πρόοδο και την ευημερία της κοινωνίας.

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι η σειρά με την οποία αναφέρονται τα στάδια εξέλιξης του πολιτισμού του ανθρώπου δεν είναι χρονική αλλά μάλλον αξιολογική. Έτσι, προτάσσεται η θρησκεία (ηθικός πολιτισμός), πιθανότατα λόγω της άμεσης σύνδεσής της με το «θείας μετέσχε μοίρας», ακολουθεί η γλώσσα (πνευματικός πολιτισμός) και τέλος, αναφέρεται ο υλικός πολιτισμός.

B3. Η σημασία και η αυστηρότητα του νόμου του Δία για την πολιτική αρετή τονίζεται από την επιβολή θανατικής ποινής («κτείνειν ὡς νόσον πόλεως») σε όποιον δεν συμμετέχει σε αυτή. Ο σεβασμός και η δικαιοσύνη θεωρούνται βασικές ιδιότητες που θεμελιώνουν την πολιτική συγκρότηση της κοινωνίας («οὐ γάρ... ἄλλων τεχνῶν»). Επομένως, αν αυτές λείπουν από όλα τα μέλη, η διάλυση της κοινωνίας είναι αναπόφευκτη.

Με τη φράση «Καὶ νόμον γε θές... νόσον πόλεως» του Δία ολοκληρώνεται ο μύθος του Πρωταγόρα. Η απαίτηση του Δία να θεσπιστεί ειδικός νόμος φανερώνει τη μεγάλη σημασία που δίνει στην αιδώ και στη δίκη για τη συγκρότηση και τη διατήρηση της πολιτείας. Παράλληλα όμως γίνεται φανερό πως ακόμη και ο ίδιος ο Δίας αισθανόταν ότι δεν μπορεί να εξασφαλίσει την καθολικότητα αυτών των δύο στοιχείων, γιατί δεν αποτελούσαν μέρος της αρχικής φύσης του ανθρώπου. Γι' αυτό πρόσθεσε ότι όποιος αποδεχτεί ανίκανος να τις αποκτήσει πρέπει να θανατωθεί.

Ο Πρωταγόρας, από την άλλη, στο μεταφρασμένο απόσπασμα ισχυρίζεται ότι οι άριστοι πολιτικοί άνδρες μπορούν να διδάξουν την πολιτική αρετή στα παιδιά τους κι αυτό το αποδεικνύει μ' έναν συλλογισμό «ἐκ τοῦ ἐλάσσονος πρὸς τὸ μείζον». Ο συλλογισμός του έχει ως εξής: είναι αδύνατον και παράλογο οι πολιτικοί άνδρες να διδάσκουν στα παιδιά τους άλλα πράγματα, που δεν είναι τόσο σημαντικά, και να μη τους διδάσκουν την

πολιτική αρετή, η έλλειψη της οποίας επιφέρει βαρύτατες ποινές (εξορία, δήμευση περιουσιών) ή ακόμα και τον θάνατο.

- B4.α) ΣΩΣΤΟ**
- β) ΛΑΘΟΣ
- γ) ΛΑΘΟΣ
- δ) ΣΩΣΤΟ
- ε) ΛΑΘΟΣ

Η απάντηση στο ε της B4 ερώτησης ως ΣΩΣΤΟ προκύπτει απ' την συνολική ερμηνευτική προσέγγιση του διαλόγου, αλλά και με σαφήνεια υπάρχει στην εισαγωγή του σχολικού εγχειριδίου σελ 55, η οποία όμως δεν περιλαμβάνεται στη διδακτέα και εξεταστέα ύλη.

- B5. συναγωγοί**
- ἀγάλματα
- τροφήν
- βωμούς
- ικανή
- μετεχόντων
- ὑποδέσεις
- γένοιντο
- ἀπόλλυντο
- δείσας

Γ. Αδίδακτο κείμενο

Γ1. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ²

Οι ναυτικές δυνάμεις των Ελλήνων, λοιπόν, ήταν τέτοιες και στα παλιά χρόνια και αργότερα³. Αυτοί που έστρεψαν την προσοχή τους σε αυτές⁴, όμως, απέκτησαν πολύ μεγάλη δύναμη⁵ με την αύξηση των προσόδων και την κυριαρχία σε άλλους. Διότι, κάνοντας επιδρομές, υπέτασσαν τα νησιά και κυρίως όσοι δεν είχαν αρκετή γη. Στη στεριά, όμως, κανένας πόλεμος δεν ξέσπασε, από όπου να προκύψει ισχύς για κάποιους. Όσοι (πόλεμοι) έγιναν, όλοι ήταν ανάμεσα σε γείτονες και οι Έλληνες δεν έκαναν εκστρατείες έξω από τη χώρα τους για την υποταγή άλλων. Διότι, δεν προσχωρούσαν ως υπήκοοι στις πολύ μεγάλες πόλεις⁶, ούτε πάλι οι ίδιοι έκαναν από κοινού εκστρατείες ως ισότιμοι.

Γ2.⁷

²Η μετάφραση αποδίδεται όπως θα μπορούσε να αποδοθεί από έναν μαθητή και όχι από έναν φιλόλογο

³(ή μεταγενέστερα)

⁴(εννοεί στις ναυτικές δυνάμεις)

⁵(ή όχι ελάχιστη)

⁶(ή πολύ ισχυρές πόλεις)

⁷Οι απαντήσεις στις γραμματικές ασκήσεις στηρίχθηκαν στο σχολικό εγχειρίδιο «Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής», Μ. Οικονόμου

ἔσται
ταῖς ἐλάττοσι(ν)
πρόσχωμεν
ἐπιπλεῖτε
κατεστράφθω
μάλα
ὦ διαρκές
ταῖς ἐκδήμοις
οὐδεμιᾶς
ἐξελθεῖν

Γ3⁸. α.τά ναυτικά= υποκείμενο στο ἦν, αττική σύνταξη
αὐτοῖς=αντικείμενο στη μετοχή προσσχόντες⁹
ἄλλων= γενική ως ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός,
γενική αντικειμενική στο ἀρχῆ
ἐπίκαταστροφῆ= επιρρηματικός προσδιορισμός, εμπρόθετος
προσδιορισμός του σκοπού (τελικό αίτιο) στο ἐξῆσαν
ὑπήκοοι= επιρρηματικό κατηγορούμενο του τρόπου στο
υποκείμενο του ξυνειστήκεσαν, οἱ Ἕλληνας εννοεῖται

Γ3.β. Ἄπαντες γινώσκουσι **ὅτι ἰσχύν δε περιεποιήσαντο ὅμως οὐκ ἐλαχίστην οἱ προσσχόντες αὐτοῖς.** ειδική πρόταση

Ἄπαντες γινώσκουσι **ἰσχύν δε περιποιήσασθαι ὅμως οὐκ ἐλαχίστην τούς προσσχόντας αὐτοῖς.** ειδικό απαρέμφατο

Ἄπαντες γινώσκουσι **ἰσχύν δε περιποιησαμένους ὅμως οὐκ ἐλαχίστην τούς προσσχόντας αὐτοῖς.** κατηγορηματική μετοχή

⁸ Οι απαντήσεις στις συντακτικές ασκήσεις στηρίχθηκαν στα σχολικά εγχειρίδια «Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής» Α. Β. Μουμτζάκης και «Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας» Π. Μπίλλα

⁹ Πρόκειται για τη γνωστή περίφραση προσέχω τόνοῦντινί= έχω στραμμένη την προσοχή μου σε κάτι ή κάποιον, ωστόσο η περίφραση δεν είναι ολοκληρωμένη, οπότε το αὐτοῖς αποδίδεται απλώς ως αντικείμενο της μετοχής προσσχόντες